

«AVESTO» G'OYALARIDA MA'NAVIY TARBIYA MASALALARINING PEDAGOGIC AHAMIYATI

Abdiyev Hasan

Yashnobod tumani 77-son
"Nurli maskan" maktab o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada talabalarda ma'naviy sifatlarni tarbiyalashda Sharq manbalaridan «Avesto» kitobining ilmiy va pedagogik qarashlari asoslab berilgan. Jumladan, «Avesto»da ilgari surilgan pedagogika va ta'limga qaratilgan g'oyalari ilmiy nuqtai nazardan yoritib berilgan. Shuningdek, «Avesto»dagi talabalar ma'naviy sifatlarini tarbiyalashga xizmat qiladigan ma'lumotlar tahlil qilingan.

Kalif so'zlar: «Avesto» g'oyalari, ma'naviy-axloqiy va tarbiyaviy g'oyalar, Ma'mun akademiyasi allomalari, ezgulik va yomonlik, yuksak ma'naviyatlilik va axloq masalalari.

Аннотация: В данной статье обосновываются научно-педагогические взгляды книги «Авеста» из восточных источников на воспитание духовных качеств у учащихся. В частности, с научной точки зрения объясняются идеи педагогики и образования, выдвинутые в «Авесте». Также проанализирована информация, служащая воспитанию духовных качеств учащихся в «Авесте».

Ключевые слова: идеи «Авесты», духовно-этические и просветительские идеи, учёные Академии Маъмуна, добро и зло, высокая духовность и нравственные проблемы.

Adabiyotlar tahlilicha, talabalarining ma'naviy sifatlarini tarbiyalashda tarixiy manbalar, jumladan, «Avesto» va Sharq mutafakkirlarining pedagogik ta'limoti hamda Ma'mun akademiyasi allomalari ijodidagi pedagogik fikrlar muhim ahamiyatga ega. Xususan, «Avesto»dagi talabalar ma'naviy sifatlarini tarbiyalashga xizmat qiladigan ma'lumotlar bilan boyitish maqsadga muvofiq. «O'zbekistonning birinchi Prezidenti I.A.Karimov davlatchiligimizning barcha bosqichlarini chuqur, ilmiy asosda o'rganish masalasini muttasil ravishda ilgari surib kelgan. Chunonchi, Ahmad Farg'oniy tavalludining 1200 yilligiga tayyorgarlik yuzasidan olib borilayotgan ishlar bilan tanishuv asnosida tarixchi va arxeolog olimlar diqqatini qadim Qubo davlati tarixini chuqur o'rganishga jalb etish barobarida qadim Xorazm davlati haqida ham to'xtalib o'tdi: Xorazm davlati tarixini biz 2700 yillik tarix deb bilamiz. Eng mo'tabar, qadimgi qo'lyozmamiz «Avesto»ning

yaratilganiga 3000 yil bo'ldi. Bu nodir kitob bundan 30 asr muqaddam ikki daryo oralig'ida, mana shu zaminda umrguzaronlik qilgan ajdodlarimizning biz avlodlarga qoldirgan ma'naviy, tarixiy merosidir. «Avesto» ayni zamonda bu qadim o'lkada buyuk davlat, buyuk ma'naviyat, buyuk madaniyat bo'lganidan guvohlik beruvchi hujjatdirki, uni hech kim inkor etolmaydi⁵⁴.

Darhaqiqat, 2001-yil oktabr oyida muqaddas kitob Avesto yaratilganligining 2700 yilligi butun dunyoda nishonlandi. Bu tadbir ham ajdodlarimizga bo'lgan hurmat va e'tiborning bir belgisidir⁵⁵. Jumladan, so'nggi yillarda H.Homidov, S.Hasanov, J.Yo'doshev, S.Nishonova, O.Musurmonova, N.Maxmudova «Avesto»dagi ta'limiy-axloqiy qarashlarning ayrim qirralari haqida fikr yuritdilar. tadqiqot ishlari olib bordilar. N.Mahmudova «Avesto»da ta'limiy-axloqiy qarashlar, ta'lim-tarbiya, odob-axloq masalalarini tadqiq etgan.

Darhaqiqat, «Avesto»da fohisha bilan yashash ma'naviy jinoyat ekani alohida uqtiriladi. Bu kabi jinoyatlar sirasiga nafaqat oilani buzadigan va oila qoidalarini zaiflashtiradigan, balki bola tug'ilishi, yosh avlod tarbiyasi, nasl pokligiga salbiy ta'sir ko'rsatadigan, oila xiyonati ham kiritiladi. Begona ayol bilan yashash, nikohsiz farzand ko'rish qat'iy taqib ostiga olinganki, ushbu qarashlar bugungi kunda ham muhim tarbiyaviy ahamiyatga ega. Bu kabi jinoyatlar qamchi yoki tayoq bilan 800 zarba urish bilan jazolangan. H.Homidov talqini bilan aytganda, «eru xotinning bir-biriga xiyonati qattiq la'natlangan. Begona erkak bilan juftlashgan ayol badnom qilinib, jazolangan va nikohdagi eri uchun «harom» deb hisoblangan»⁵⁶. «Avesto»ning bugungi ma'naviy-axloqiy va tarbiyaviy talablarga hamohang bo'lgan eng muhim tamoyillaridan biri - bergan so'zning uddasidan chiqish, ahdda sodiqlik, savdo-sotiq va shartnomalarga qat'iy amal qilish, qarzni o'z vaqtida to'lash, aldanchilik va xiyonatdan xoli bo'lish, iymonlilik sifatlaridan iborat. «Avesto»da odamlarni iymonli, e'tiqodli bo'lishga, doimo pokiza yurishga, tanani ozoda tutishga, har qanday yomon niyat va so'zlardan tiyilishga, yomon amallardan voz kechishga, nojo'ya ishlardan yuz o'g'irishga da'vat etadigan axloqiy qoidalar, o'gitlar nihoyatda ko'p. Bizgacha yetib kelgan «Avesto» nusxalari 2 variantda, ya'ni birinchi varianti yolg'iz «Avesto»ni o'z ichiga olsa, ikkinchi varianti pahlaviy tilidagi sharhli tarjimani ham o'z ichiga olib, u kitoblarga, bob va paragraflarga ajratilgan.

«Avesto»ning ko'plab tadqiqotchilari, bu nodir kitobda yuksak ma'naviyatlilik va axloq masalalari yoritilganini ta'kidlaganlar. Bu qarashlar

⁵⁴ Ta'lim muammolari jurnali. 2006 йил, 1-сон. - B.1-2

⁵⁵ Sharifxojayev M., Davronov Z. Ma'naviyat asoslari. – T.: Moliva, 2005. – B.145.

⁵⁶ Homidov H. Avesto favzlari. – Toshkent: 2001. – B.31.

«Got»), «Yasna» va «Yasht»larning ayrim boblarida ifodalangan. Pedagogika tarixi bo'yicha majmualar va o'quv qo'llanmalarida xuddi mana shu diqqatga sazovor o'rinlarni saralagan holda kiritish lozim. Xususan, «Avesto»da ta'kidlanishicha, ikki qarama-qarshi kuch: ezgulik va yomonlik mavjud. Yaxshilik kuchlariga Axuramazda, yomonlik kuchlariga Axriman boshchilik qiladi. Inson hayoti, uning jamiyatdagi o'rni va faoliyati ahamiyati shu muvofiq kurash yakuni bilan belgilanadi. Shu bois insonlar o'zlarining ma'naviy sifatlari bilan ezgulik tarafdori ekanini ko'rsatishi va bu bilan ezgulik ruhlari yovuz kuchlarga qarshi kurashda ko'maklashishlari kerak. Aks holda axloqi past, nopok inson osongina yovuzlik to'riga ilinadi, deyiladi. Yolg'on tarafdorlariga esa abadiy qiynoq hozirlangan. Shu sababli inson hayotda biror bir maqsadni belgilar ekan, o'z zimmasiga ma'lum majburiyatlarni olib, ularning bajarilishi uchun mas'uliyat his etmog'i lozim, degan g'oya ilgari suriladi. Yuksak ma'naviy sifatlilik Zardushtiylik bo'yicha jaholatning, yomonlikning oldini olishdir. Undagi qadimgi tibbiyot, fazo to'g'risidagi fikrlar, astronomiya va falsafaga oid nodir fikrlar inson qalbini yorug'likka chorlaydiki, bu yorug'lik, albatta, yaxshilikka olib boradi. Ana shunday ezgulikka xos faoliyatlar Axura Mazda obrazi orqali ifoda etilgan.

Asrlar o'tibidiki, «Avesto»da olg'a surilgan ezgu niyatlar, ezgu kalom va ezgu amal hamon barcha insonlarni ezgulik tomon chorlab, ularni ruhan poklab, yuksak ma'naviyat tomon etaklaydi. Yaxshilik kalomlarini abadiylashga chaqiradi. «Ey, hushyorlar! Quloqlaringiz bilan puxta eshitingiz, eng ezgu kalomlarni va yorug' niyat bilan - xoh er, xoh ayol - har biringiz nazar tashlangiz, to buyuk hodisa bermasdan va odamlarimiz so'nggi manzilga etmasdan, ikki yo'ldan birini o'zingizga ixtiyor etingizda, bu kalomlarni o'zgalarga ham yetkazingiz»⁵⁷.

Demak, Zardusht ta'limotiga amal qilganlarga suvli yer maydonlari, chorva uchun yaylov, uy va yaxshi xotin va'da qilingan. Zardusht ta'limotiga ko'ra ko'p bolali, oilasini o'z mehnati bilan boqqan, o'z uyida abadiy alangani doimo tutib turgan kishi benuqsondir. Shunday qilib, O'rta Osiyo, Yaqin va o'rta Sharq mamlakatlarida yashagan qadimgi xalqlar ma'naviy qarashlarining shakllanishi «Biz» (yaxshilar) va «Ular» (yovuzlar) tushunchalarini ijtimoiy-ruhiy qarama-qarshi qo'yish asosida vujudga kelgan. Yaxshi kishilar zardushtiylikning ma'naviy-axloqiy qoidalariga muvofiq yaxshi sifatlarga ega. Yovuz kishilar ezgulikdan mahrum. Zardushtiylik hamisha dunyo ishlariga: uy qurish, xotin va bola-chaqa orttirish, olov bilan ta'minlash, qishloq xo'jalik ekinlarini yetishtirishga o'z kuchi va vaqtini sarflagan, oila qurishga,

⁵⁷ «Avesto» tarixiy-adabiy yodgorlik A. Mahkamov tarjimai. – T.: Sharq, 2001. – B.457.

munosabatga chorlagan. Axuramazdaga murojaat qilar ekan, Zardusht aytadi: «Sen biz uchun chorva, farovonlik manbaini yaratding». Qachon va qayerda ona-yer o'zini baxtli his qiladi, degan savolga Axuramazda shunday javob beradi: «Qayerda e'tiqodli inson uy qursa, unda olov bo'lsa, chorva, xotin, bolalar va podalar bo'lsa, o'sha yerda farovonlik va yaxshilik bo'ladi»⁵⁸.

Inson moddiy boyliklar yaratuvchisi bo'gani uchungina emas, balki mehnat-ma'naviylik asosi, mehnat-ezgulik manbai bo'lgani uchun ham mehnat qilishga undalgan. Zardushtiylik ta'limoti nuqtai nazaridan yaxshi inson bo'lish uchun, eng avvalo, mehnat qilish, o'z qo'li bilan nematlar yaratish lozim. Dangasalik boshqa barcha illatlar onasi sifatida baholanishi ham tasodifiv emas. Shu sababli zardushtiylik ta'limoti o'z tarafdorlariga chorvachilik va dehqonchilik bilan shug'ullanishni buvuradi. Demak, dehqon mehnati, Zardusht ta'limotiga binoan asosiy saxovat namoyon bolishi, qonunga itoatning bosh shakli - Axuramazda timsolida mukammal yoritilgan. «Avesto»ga ko'ra inson oliy mavjudot sifatida mehnat qilish, moddiy boyliklar yaratish qobiliyatiga ega va yovuzlikni yenga oladi. Mehnat - odamdagi insoniylik ko'rsatkichi, mehnat - uning ma'naviy xulqini baholash o'lchovi, mezoni sanaladi. Xulosa qilib aytganda, Zardushtiylikning shaxs ma'naviy sifatlarini targ'ib qiluvchi tavsifli xususiyati shundaki, insonga xos ko'plab tushunchalar ulug'lanadi. «Avesto»da ilgari surilgan fikrlar, g'oyalar, qarashlar ma'navi sifatlar keyinchalik Ma'mun akademiyasi olimlari tomonidan tadqiq etildi.

⁵⁸ Nishonova S. Pedagogika tarixi. - A. Navoiy nomidagi Milliy kutubxonasi. - B.25.